

**TEHNICI NOI DE INTERPRETARE ÎN *FAUX-BOURDON*
PENTRU NAI SOLO DE DAAN MANNEKE**

NEW TECHNIQUES OF INTERPRETATION IN *FAUX-BOURDON*

FOR PAN FLUTE SOLO BY DAAN MANNEKE

ION MALCOCI²¹,

doctorand,

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

<https://orcid.org/000-0002-5507-1370>

CZU [780.8:780.641.6]:781.68

DOI <https://doi.org/10.55383/ca.09>

Articolul se referă la piesa pentru nai solo mai puțin cunoscută la noi, a compozitorului olandez Daan Manneke, scrisă în anul 1997, în perioada când acest instrument se bucura de o mare popularitate în țările Occidentale. Autorul prezintă o analiză interpretativă a acestei creații, din perspectiva utilizării unor tehnici noi, inovative pentru arta naiului românesc contemporan, ce reprezintă date despre istoria apariției acestei creații în contextul cultural și muzical european, ca exemplu: diverse tratări interpretative ca, interpretarea la nai a două voci concomitent și a unor noi efecte muzicale, în varianta interpretativă a naistului olandez Matthijs Koene ș.a. Apariția unei creații pentru nai nu este întâmplătoare în această țară, întrucât naiul a devenit un instrument foarte îndrăgit în Olanda, în prezent la Conservatorul din Amsterdam activând o clasă de nai. De asemenea, și creația lui Daan Manneke se deosebește prin faptul că artistul abordează un șir întreg de instrumente tradiționale.

Cuvinte-cheie: artă de interpretare, nai, Faux-Bourdon, Daan Manneke, tehnici inovative

This article refers to the piece for solo pan flute less known to us, by the Dutch composer Daan Manneke, written in 1997, when this instrument was enjoying great popularity in Western countries. The author presents an interpretative analysis of this work, from the perspective of the use of new, innovative techniques for the art of the contemporary Romanian nai(pan flute), which represents data on the history of the appearance of this work in the European cultural and musical context, as an example: various interpretative treatments such as the interpretation of two voices simultaneously on the nai and new musical effects, in the interpretative version of the Dutch pan flute player Matthijs Koene, etc. The appearance of a creation for the pan flute is not accidental in this country, as the pan flute has become a much-loved instrument in the Netherlands, with a pan flute class currently operating at the Amsterdam Conservatory. Daan Manneke's creation is also distinguished by the fact that the artist tackles a whole range of traditional instruments.

Keywords: performance art, Pan Flute, Faux-Bourdon, Daan Manneke, innovative techniques

Introducere

Considerat a fi unul dintre cele mai vechi instrumente din lume, naiul are o istorie bogată și în cultura Republicii Moldova. În acest sens, V. Ghilaș menționează: „Naiul este unul din cele mai vechi instrumente muzicale din lume și unul din cele mai perfecte instrumente arhaice. Originea naiului se pierde în vremurile demult apuse. Până în prezent nu a putut fi stabilit nici inventatorul, și nici zona de proveniență a naiului. Ca și în cazul altor instrumente muzicale tradiționale, poligeneza este valabilă și pentru acest aerofon. Conform unor surse, naiul ar avea o vechime de circa șase mii de ani” [1].

Până în prezent naiul se confruntă cu problema repertoriului original scris pentru acest instrument. Pe parcursul evoluției sale nu a avut schimbări majore ce țin de construcția sa arhaică și nici o dezvoltare semnificativă din punctul de vedere al tehnicii de interpretare. Abia în cea de-a doua jumătate a secolului XX, în urma perfecționării construcției de către meșterii de naiuri și a apariției unor noi metode de interpretare la nai, a avut loc o ascendență în ce privește dezvoltarea noilor tehnici moderne

²¹ E-mail: imalcoci@gmail.com

de interpretare: „Arta de interpretare la nai în cea de-a doua jumătate a secolului XX în Republica Moldova a cunoscut un avânt fără precedent”, arată A. Druță [2 p. 94]. Actualmente, o mare parte a repertoriului academic pentru nai este completat cu diverse aranjamente și transcripții, din repertoriul altor instrumente muzicale. Spre sfârșitul sec. XX, un rol semnificativ în repertoriul pentru nai îl ocupă deja creațiile originale. În acest sens, un rol important îl are o generație de compozitori atât de la noi din Moldova, cât și din alte țări, în special din Olanda. Printre aceștia se numără: Boris Dubosarschi – Concertul *Vivaldiana* pentru nai și orchestră de cameră în trei mișcări; Teodor Zgureanu – *Concertul* pentru nai și orchestră; Tudor Chiriac – Poemul simfonic *Dacofonia nr. 1* pentru nai, țambal, taragot, vioară și orchestră; Vasile Crăciun – piesa *Revedere* pentru nai și orchestră; Daan Manneke cu piesa pentru nai solo *Faux Bourdon* („bondarul fals”) (1997), Hählen Kjell – *Concerto* pentru nai și orchestră (2003), Kee Pietter – *Magic Pipes* pentru nai și orgă (2012), Hoch Francesco – *Ex-Antiquo* (2011), concert pentru două naiuri și orchestră de corzi, Tsoupaki Calliope (compozitoare și pianistă de origine greacă, stabilită în Olanda) – *Song for Life and Death (Cântec pentru viață și moarte)*, piesă pentru nai solo ș.a.

În Olanda în perioada ultimelor două decenii, naiul a devenit un instrument foarte îndrăgit și apreciat, în prezent activează o clasă de nai la Conservatorul din Amsterdam, titular fiind cunoscutul naist olandez Matthijs Koene. M. Koene a fost și inițiatorul creării unui repertoriu original pentru nai – astfel, în cooperare cu el au fost realizate multe piese pentru nai solo, nai și pian, nai și orchestră, nai și alte instrumente. Este de menționat că el însăși a adus o mare contribuție în ce privește interpretarea și propagarea repertoriului contemporan pentru nai.

Naiul, instrument românesc cu tradiție și școală românească, fondată de naistul Fănică Luca în perioada postbelică, a cunoscut o răspândire rapidă în lumea întreagă. Un rol important în propagarea acestui instrument au avut-o marii maeștri români al naiului românesc precum Simion Stanciu, Gheorghe Zamfir, Damian Luca, Nicolae Pârvu, Vasile Iovu, Boris Rudenco. În ultimele decenii, până în prezent duc faima naiului în întreaga lume naiștii Romeo Văduva, Marin Gheras, Andrei Druță, Ștefan Negură, Raluca Pătuleanu și alții. Matthijs Koene este discipolul naistului român Nicolae Pârvu, care a însușit naiul de la mentorul său cu multă pasiune, reușind să stăpânească acest instrument cu o măiestrie înaltă, fiind considerat printre cei mai buni naiști din Europa de Vest. În prezent naiul este apreciat și solicitat în țări precum Germania (Ulrich Herkenhof, Matias Schlubek), Elveția (Michel Tirabosco), Franța (Philippe Husser), Olanda, Belgia, Polonia.

Daan Manneke: date biografice

Printre cei ce s-au afirmat prin creațiile lor muzicale scrise într-o manieră originală pentru nai este compozitorul și organistul olandez Daan Manneke [3], (n. 1939, Kruiningen, Zeelanda) cu piesa *Faux Bourdon* („bondarul fals”), pentru nai solo, (1997), care este deja cunoscută în rândul interpreților ca piesă modernă pentru nai. Compozitorul Daan Manneke a început a studia muzică cu Adriaan Kousemaker, profesor de muzică și editor din orașul Goes. Mai târziu, în 1959 face studiile muzicale la Conservatorul Bradant din Tilbourg, cu Jan van Dijk, compoziție, apoi a studiat orga cu Kamiel D'Hooghe la Bruge și Bruxelles. Fiind organist la Biserica Sf. Gertrudis din Bergen, organizează concerte, interpretând compozițiile sale. Între timp a devenit cunoscut ca un mare virtuoz al orgii în Țările de Jos. Daan Manneke a fost profesor al cursului de Analiză a muzicii secolului XX și profesor de compoziție la Conservatorul Sweelinck din Amsterdam. Pe parcursul anilor a educat și învățat mai multe generații de compozitori tineri. Compozitorul Manneke este fondatorul corului de cameră

Cappella Breda, cu care a activat pe tot cursul vieții, susținând numeroase concerte, reflectând astfel stilul său muzical.

Daan Manneke a scris peste 300 de lucrări pentru o largă varietate de instrumente și ansambluri. Spre deosebire de mulți dintre contemporanii săi, compozitorul nu folosește electronica în compozițiile sale, îndreptându-și atenția către instrumente muzicale tradiționale și genuri ale muzicii sacre și de cameră. Prin sacralitate compozitorul înțelege nu atât muzica creștină sau de cea ce însoțește serviciile divine, ci mai degrabă faptul că muzica are rădăcini religioase sau își urmărește propria sacralitate, considerând că muzica este în esență un ritual, o căutare spirituală a perfecțiunii.

Având un atașament enorm pentru muzica trecutului, el vede spațiul ca pe un simbol religios și desființează în mod deliberat hotarul dintre muzica religioasă și cea laică, bazându-se pe tehnici compoziționale complexe, de la cele ale compozitorilor din Evul Mediu și Renaștere, la cântarea gregoriană și muzica psaltică, îmbinându-le cu tehnicile componistice ale secolului XX. Un alt element esențial al gândirii muzicale a lui Daan Manneke îl prezintă interesul pentru improvizație. Pe parcursul vieții, compozitorul a fost distins cu numeroase premii, printre care și Premiul pentru Compoziție la Conservatorul Sweelinck din Amsterdam, în 1972, fiind numit de revista muzicală *Luister* „Sweelinck-ul secolului XX”. În cele ce urmează vom analiza piesa sa pentru nai solo intitulată *Faux Bourdon*.

Proveniența termenului *Faux Bourdon*

Fiind impresionat de acest instrument „mioritic”, în 1997 compozitorul Daan Manneke a compus piesa pentru nai solo *Faux Bourdon*. Din franceză această denumire ar fi *bondarul fals*, iar din engleză – *faburden* sau *fals bas*. Pentru prima dată termenul de *faux bourdon* a apărut într-o serie de surse muzicale italiene, între anii 1430 și 1480, și desemna un proces de improvizație, constând în adăugarea a două sau trei voci inițial paralele la o melodie preexistentă, deseori un cântec simplu, fiind un stil muzical apărut în Evul Mediu târziu. Cuvântul compus *faux bourdon* desemna *jocul de orgă* numit *bourdon*, acest termen de comparație servind pentru a caracteriza vocile cele mai joase sau un cântec care reunește vocile înalte cu cele joase, *faux bourdonul*.

La sfârșitul Evului Mediu și începutul Renașterii a fost folosită această tehnică muzicală a *faux bourdonului* în special la compozitorii din „Scoala din Burgundia”. Guillaume Dufay (1400-1474) a fost considerat primul care a introdus *faux bourdonul* în muzica scrisă [4]. Compozitorul Daan Manneke a întrebuințat această formă muzicală, folosind elemente și tehnici compoziționale din această epocă.

Specificul tehnicilor noi de interpretare în *Faux Bourdon* pentru nai solo de Daan Manneke

Lucrarea analizată este scrisă într-o formă monopartită de dimensiune medie, în care predomină schimbarea frecventă a tempoului, măsurii, modificarea intensă a dinamicii, expresivității (ceea ce este indicat de compozitor pe parcursul desfășurării discursului muzical), combinarea diferitor pasaje cu diferite efecte muzicale la nai, cu diferite partajări de notație ritmică neobișnuită, ce determină valoarea artistico-interpretativă și impune un nivel avansat de cunoaștere a instrumentului. Aceste pasaje sau efecte muzicale se deosebesc prin structura lor tematică, dar mai ales prin varietatea mijloacelor de expresie folosite de autor. Examinând textul muzical, observăm că autorul nu a notat măsura ritmului lucrării, astfel, îi dă solistului mai multă posibilitate de a improviza în timpul interpretării. Din cele spuse anterior, se știe că improvizația este o parte esențială a gândirii muzicale a lui Daan Manneke, astfel, și în această piesă persistă pasaje cu caracter improvizatoric, caracteristice creațiilor sale.

Daan Manneke a folosit pe parcursul compoziției un șir de indicații cu referire la execuție, precum: *molto tranquillo rubato*, *esspresivo*, *silenzio*, *rubato*, care facilitează cu mult tratarea și înțelegerea conceptului lucrării. Totodată, este variată și dinamica muzicală: *mf*, *sffz*, *ff*, *p*, *pp*, *ppp*, *f*. Compozitorul a întrebuițat în lucrare diverse accente, apogiaturi, efecte noi, toate îmbogățind aspectul expresiv și artistic al lucrării. Textul muzical al lucrării pune o problemă de rezistență fizică de interpretare pentru orice interpret la nai. În special, interpretarea acestor efecte muzicale necesită un studiu de exersare special a musculaturii ambușurii – aspect important în abordarea exercițiului asupra lor.

În textul muzical al piesei au fost inserate mai multe elemente ale tehnicii *faux bourdon*, în diferite contexte modale, uneori transformate ritmic, timbral, temporal etc. Este interesant că această tehnică este „implementată” de către compozitor prin intermediul mai multor elemente inovatoare de interpretare la nai, fiind unul din promotorii naiului în muzica contemporană. Astfel, trebuie să menționăm că autorul utilizează o notare originală pe două portative, pentru un singur instrument, pe portativul de jos notând efectele sonore specifice. Un alt element interesant este și faptul că, fiind scrisă pentru nai solo, compozitorul notează în titlatura piesei naiul la plural: *for panpipes solo*, expresie paradoxală prin definiție – „pentru naiuri solo”, sugerând faptul că, prin efectele sonore și tehnicile extinse interpretate la un singur nai, se creează efectul mai multor instrumente. Astfel, chiar din primele măsuri ale lucrării, naiul execută în vocea de jos sunetul *do*, produsă cu un ton răgușit, emis din gât – un efect indicat în partitură prin *voice*, executat cu ajutorul coardelor vocale. Concomitent, se interpretează și nota *mi bemol*, în octava a treia, cu un *frullato*.

Exemplul 1. Daan Manneke. *Faux Bourdon* pentru nai solo, primele măsuri

Acest fragment este un exemplu de abordare contemporană a unui instrument tradițional monodic, care, în pofida acestui fapt, s-ar părea, bine cunoscut, este capabil, prin procedee specifice de interpretare, să obțină efectul emiterii a două voci, ceea nu este caracteristic naiului. Este semnificativ că autorul folosește acest efect cu referire la această tehnică medievală a *faux-bourdonului*, chiar cu sensul exact al acestui termen – *joc de orgă*, *bourdon*, caracterizat prin reunirea vocilor înalte cu cele joase.

Compozitorul în această lucrare întrebuițează și alte efecte muzicale întâlnite în repertoriul pentru naiul contemporan, precum *noisy sound*, *slaptongue*, *frullato*, *glissando*. *Noisy sound* se traduce prin *sunet gălăgios*, acest sunet la nai se execută printr-un suflu puternic și o *attacca* ascuțită a notei, în acest mod naiul emite un ton strident, ascuțit, care mai este numit la nai *flajeolet* strident, folosit deseori și în muzica populară românească, mai exact, în doine, la interpretarea unei fraze muzicale spre culminație. *Slaptongue*, este un efect practicat îndeosebi la chitara electrică. Se execută la nai printr-un suflu „ciupitor” al notei, cu o *attacca* foarte scurt, ascuțit și ar putea fi asemuit cu un *pizzicato*, în versiune la nai.

Un loc important în această piesă îl are și jocul de culori timbrale ale instrumentului, ce apar de multe ori chiar pe un singur sunet. Având în vedere că aspectul timbral variat în general, se consideră a fi o marcă distinctivă caracteristică limbajului componistic modern, este interesant de observat în această piesă că autorul obține această diversitate folosind tehnicile extinse ale instrumentului, în special, *noisy sound*, combinate cu diferite articulații ca *staccato*, *attacca* ș.a.

Exemplul 2. Daan Manneke. *Faux Bourdon* pentru nai solo. Efectul *noisy sound*



Exemplul 3. Daan Manneke. *Faux Bourdon* pentru nai solo. Efectul *slap tongue*



Putem remarca și aspectul ritmic al acestei piese, în care, pe lângă aspectul improvizatoric, putem observa măsuri ritmice compuse și schimbarea acestora, ca, de exemplu, în fraza notată cu litera *E*. *Cea de-a treia măsură din această frază este scrisă la măsura 8/16.*

Exemplul 4. Daan Manneke. *Faux Bourdon* pentru nai solo, Segmentul *E*



Concluzii

Acestea sunt doar câteva din aspectele interpretative ale piesei *Faux Bourdon* pentru nai solo de compozitorul olandez Daan Manneke. Am dori să remarcăm în mod special că această piesă a fost scrisă în permanentă colaborare cu naistul olandez Matthijs Koene, cel care l-a inspirat pe compozitor prin măiestria interpretativă și pasiunea sa pentru acest instrument. În timp, lucrarea a căpătat o mare popularitate, fiind astăzi în repertoriul multor naiști, impresionând prin efecte și tehnici noi de interpretare la acest instrument. Pentru interpretarea acestei piese și executarea acestor efecte la nai, solistul trebuie să posede o tehnică bine dezvoltată.

Piesa *Faux Bourdon* scoate în evidență naiul prin abordarea contemporană, experimentală. Compozitorul Daan Manneke a elaborat o viziune proprie în ce privește „metamorfozarea” naiului în muzica modernă contemporană. Această lucrare muzicală scrisă original pentru *Nai solo* poate fi considerată până în prezent una dintre cele mai reprezentative și, totodată, dificile lucrări, din punct de vedere al interpretării din repertoriul modern al naiului.

Referințe bibliografice

1. Naiul [oline]. In: *Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova*: [site]. [accesat 20 ian. 2023].
Disponibil: <https://patrimoniuiaterial.md/ro/pagini/registrul-fi%C8%99ele-elementelor-de-patrimoniul-cultural-imaterial-instrumentele-muzicale-tradi%C8%9Bionale/naiul>
2. DRUȚĂ, A. Evoluția artei de interpretare la nai în Republica Moldova în a doua jumătate a sec. XX – începutul sec. XXI. In: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*. 2021, nr. 1 (38), pp. 93–98 ISSN 2345-1308.
3. Daan 75! ... de Schepper, de Her-schepper en de Meester [online]. In: *Daan Manneke*: [site]. [accesat 20 ian 2023]. Disponibil: www.daanmanneke.nl/DaanManneke75jaar/SchepperdeHerschepperendeMeester/SchepperdeHerschepperendeMeester.html
4. *Guillaume Dufay: The Man & His Works* [online]. [accesat 20 ian 2023]. Disponibil: <http://www.vanderbilt.edu/Blair/Courses/MUSL242/dufay98.htm> (archive.org).